

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ÖZEL SAYI

Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ÖZEL SAYI

Cumhuriyetin 75. Yıldönümüne Armağan

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

ISBN: 975 - 482 - 473 - 8

ISSN: 1301 - 0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1999

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Prof. Dr. M. Sait YAZICIOĞLU <i>Cumhuriyetin 75. Yılında Din Öğretiminde Yeni Hedefler</i>	1
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>İslam'ı Yeniden Anlamak ve Anlatmak</i>	9
Prof. Dr. Kerim YAVUZ <i>Genel Öğrenmeden Dini Öğrenmeye Yaklaşımlar</i>	55
Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN <i>Türk Toplumunda Yeni Dini Hareketler ve "Cemaatlaşma"</i>	65
Prof. Dr. Ünver GÜNAY <i>Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutu</i>	91
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>Mustafa Kemal Atatürk'ün İslam Tarihi Anlayışı</i>	119
Prof. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dünü, Bugünü)</i>	141
Prof. Dr. Münir KOŞTAŞ <i>Türkiye'de Laikliğin Gelişimi (1920'den Günümüze Kadar)</i>	185
Prof. Dr. Hasan ONAT <i>Din Alanında Yeniden Yapılanma Üzerine</i>	197
Prof. Dr. Nesimi YAZICI <i>Osmanlı Son Döneminde Cumhuriyete Hutbelerimiz Üzerine Bazı Düşünceler</i>	209
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ <i>Milli Kültürde Dinin Rolü</i>	217
Doç. Dr. Suat CEBECİ <i>Cumhuriyet Döneminde Yüksek Din Öğretimi</i>	227
Doç. Dr. Halis AYAN <i>Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi Genel Bakış</i>	237
Doç. Dr. Mualla SELÇUK <i>Teorik ve Pratik Açmazlarıyla Kültürel Miras Öğretimini Sorgulayan Bir Deneme</i>	255
Doç. Dr. Ahmet AKBULUT <i>Din, Laiklik ve Demokrasi Üçgeni</i>	265

Yrd. Doç. Dr. Ahmet KELEŞ
*Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 75. Yılında İlahiyat Fakültelerinin
Önemi* 279

Dr. İbrahim ÖZDEMİR
Çevre Biliminin Gelişiminde Çevre Ahlâkı'nın Önemi 295

ÇEVİRİLER

Prof. Christian W. TROLL (Çeviren: Dr. Ş. Ali DÜZGÜN)
*Hristiyanlık ve İslam Perspektiflerinden Sosyo-Politik ve Kültürel Çoğulcu-
luğun Temelleri*..... 319

CUMHURİYETİN 75. YILINDA DİN ÖĞRETİMİNDE YENİ HEDEFLER

*Prof. Dr. M. Sait YAZICIOĞLU**

İlâhiyat Fakülteleri 1998-1999 Öğretim yılına yeni bir programla girdiler. Birkaç yıldan beri devam etmekte olan program çalışmaları sonuçlandı ve yürürlüğe kondu.

Bu Değişikliğin Gerekçesi Ne İdi?

Mevcut programlar 10 yılı aşkın bir süreden beri uygulanagelmekte idi. Türkiye çok hızlı gelişen ve değişen bir ülke. Genç ve dinamik nüfusun beklentileri de o nispette yüksek. 80'li yılların Türkiye'si ile 90'lı yılların Türkiye'si arasında büyük farklar bulunmakta. 80'li yıllardaki toplumsal değişme ve gelişme çok hızlı yaşandı. Ekonomide hızlı dönüşüm sosyal hayatı derinden etkiledi. Özel TV kanallarının devreye girmesi ve serbest bir tartışma ortamının oluşması toplumu derinden sarstı.

Bu tartışma ortamından din de nasibini aldı. Daha önceleri pek tartışılmayan dinî konular TV kanallarında, toplum önünde tartışmaya açıldı. Ekonomik gelişme ile çok girift hale gelen sosyal hayat, pek çok sorunu ve beklentiyi de beraberinde getirdi. Toplum dini alanda yeni problemlerle karşılaştı ve çözümler istemeye başladı. Öteden beri çözülemeyen faiz konusuna, repo, borsa, sigorta, laising gibi yeni kavramlar eklendi, kafalar daha çok karıştı; çözüm beklentileri ve talepleri de haklı olarak o nispette arttı.

Bu beklentiler ne ölçüde karşılanabildi; veya karşılanma imkânı ne idi? Bu sorulara olumlu cevap verebilmek çok zordur. Çünkü İlâhiyat Fakültelerimizde genel olarak -tabir yerinde ise- din arkeolojisi yapılmaktadır. Yani asırların gerisindeki olaylar mercek altına alınmakta, incelenmekte ve yorumlanmaya çalışılmaktadır. Tarihi arka plân, eğitim sistemimizin ana eksenini oluşturmaktadır. Bu elbette lüzumlu ve gerekli bir faaliyettir. Ancak asıl olan insanların önünü açmak, dinî alanda ortaya

* Ankara Üniversitesi, İlâhiyat Fakültesi Dekanı.

çıkan sorunlara çözümler üreterek, dinin asıl gayesi olan dünya ve ahiret mutluluğunu gerçekleştirmektir. İnsanları dinî alanlardaki sorunları ile başbaşa bırakmak, onları mutsuz kılacağı gibi uğraştıkları alanda verimli olmalarını da engelleyen önemli bir husustur.

İnsanların dinî sorunlarına çözümler üretebilmek için engin İslâm kültürüne vâkıf olmak, tarihi arka planı özümsemek gereklidir; ancak bunlar güncel sorunların çözümünde yol gösteren, ışık tutan unsurlar olmalıdır. Fakat itiraf etmek gerekir ki bu bağlantıyı kurmakta güçlükler vardır. Çünkü asırların çözüm bekleyen sorunları dev bir yumak halinde önümüzde bulunmaktadır.

İşte yeni program çalışması ile hedeflenen ana unsurlardan birisi budur. Yani dinî ve kültürel birikimi, güncel sorunlara çözümler üretebilmek için nasıl değerlendirip harekete geçirebiliriz?

Bu elbette zor bir alandır. Çünkü böylelikle, asırların birikmiş sorunları altında ezilmekte olan araştırmacılar çok şeyler beklenmektedir. Her asır sorunlarını çözüp bir sonraki asra geçilmiş olsaydı, güçlükler bu denli olmayabilirdi. Asırların çözüm bekleyen birikmiş sorunlarının üstesinden bir anda gelmek çok zor hatta imkânsızdır. İşte yeni programlar ile bu zoru başarmak için bir adım atılmaktadır.

Lisans programları "*Kur'ânı referans alan, kültürel mirası değerlendirebilen, yaşanan hayatı yorumlama becerisi kazanabilen ve yukarıda ifade edilmeye çalışıldığı gibi, problemlere çözümler üretebilen ilâhiyatçılar yetiştirme*" hedefine yönelik olarak hazırlanmış ve uygulamaya konmuştur. Dersler mesleğe yönelik bir muhteva taşımanın yanında, sosyo-ekonomik ve kültürel şartların gerektirdiği temel nitelikleri kazandırmayı da amaçlamaktadır. Bu nitelikler şöyle özetlenebilir:

* Zengin kültür mirasımızı doğru olarak değerlendirebilen, hayatı yorumlayarak sorunlara cevap verebilen ve olgulara Kur'ân referanslı bakabilen,

* Genel bir tarih ve kültür bilincine dayalı, ilâhiyat alanında temel bilgi, zihniyet ve yaklaşıma sahip,

* Dünyada eğitimin yeni hedefi haline gelen hayat boyu öğrenme alışkanlığı sergileyebilen kişiler yetiştirmek.

İşte yeniden yapılanma diye de adlandırdığımız yeni programlar ile bu hedeflere ulaşmak amaçlanmıştır. Şüphesiz yukarıda ifade edilmeye çalışılan hedeflere ulaşmada öğretim üyesi kadrosu için de zorluklar vardır. Akademik yapı ister istemez toplumun ihtiyaçları ve beklentilerine göre şekillenecektir. Sorunları artan ve o ölçüde çözüm isteme konusunda istekli ve atak olan dinamik toplum, itici bir güç olarak yeni hedeflere yö-

nelmemizi teşvik etmekte başka bir ifade ile zorlamaktadır. Yürürlüğe konan yeni programlar, bu beklentilere cevap verme konusunda daha iyimser olmamıza imkân verecektir. Böylece hayat boyu öğrenme alışkanlığı kazanan, olaylara Kur'ân referanslı yaklaşabilen insanlar yetiştirmek hedeflenmektedir.

Şüphesiz bu hedefleri yakalamak kolay değildir. Ancak olumlu bir başlangıç, ufukumuzu açacak, zaman içinde mutlaka başarılı olunacaktır. Bu irade, azim ve gayret mevcuttur.

Yeniden yapılanma yıllardır özlenen ihtisaslaşma ve branşlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Yeni programlarla üç ayrı alanda uzmanlaşmayı mümkün kılacak hedefler belirlenmiştir:

* Öncelikle yeni açılan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği bölümü ile, İlköğretim okullarına Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmenleri yetiştirilecektir. Sınıf öğretmenleri ile yapılmaya çalışılan bu eğitim, bu amaca göre yetiştirilmiş ehil ellerce yapılacak, eğitimin bu ilk basamaklarında daha seviyeli ve kaliteli, o yaşın gereklerine göre yetmiş pedagojik formasyon sahibi öğretmenler eli ile yapılacaktır. Bu çok önemli bir adımdır; meyveleri önümüzdeki yıllarda görülecektir.

* Lise ve dengi meslek okullarına öğretmen olacak ilâhiyat lisans mezunları, üç yarı yıllık bir tezsiz master programı ile bu hakkı elde edeceklerdir. Dört yıllık temel mesleki eğitimden sonra öğrendiklerinin nasıl öğretileceği, dünyadaki uygulamalara paralel bir şekilde öğretilmek sureti ile pedagojik formasyonlarını alacaklar ve hedeflenen istikâmette görev yapacaklardır.

* Ve nihayet İmam-Hatip Liselerine öğretmen olmak isteyenler, meslekî takviyeli yine üç yarı yıllık tezsiz master programını bitirdikten sonra bu okullara öğretmen olacaklardır.

Böylece hedef kitleye göre eğitimini tamamlayan öğretmenler, daha dinamik, bilgili ve deneyimli bir şekilde, kendilerinden beklenen görevleri yapma imkânına kavuşmuş olacaklardır.

Bu arada Diyanet İşleri Başkanlığı istediği kesimden, hizmet anlayışına uygun olarak, eleman seçme şansına sahip olacaktır.

Elbette ki bu programlardan verim alabilmek için zamana ihtiyaç vardır. Programların tam uygulamaya girmesi, öğretim üyelerinin birikimlerini yeni belirlenen hedefler ve ders tanımlarına uygun bir hale dönüştürmeleri belki zaman alacak, ancak hedefe mutlaka ulaşılabilecektir. Bu arada uygulama esnasında programlarda aksayan yönler düzenlenmek ve düzeltilmek sureti ile, zaman içerisinde daha mükemmel hale getirilecektir.

Yeni ders programlarında temel bilgileri verecek olan dersler “*zorunlu dersler*” olarak verilecektir. 3. sınıftan itibaren “*seçmeli dersler*” inter-disipliner bir anlayışla, öğrencide dersler arası bilgi akışını ve bütünlüğünü gerçekleştirebilecek zihniyeti sağlamaya, yeni anlayış ve görüşleri de irdeleyebilecek bir amaca yönelik olarak hazırlanmıştır. Bunu sağlayabilmek için seçmeli dersler sayıca artırılmıştır. Bu arada öğrencilerin alacakları derslerin muhtevasını bilmeleri için ders tanımları yapılmış, derslerle ilgili ön bilgi sahibi olmaları hedeflenmiştir.

Tüm programların uygulama sürecini takip edecek, eksiklikleri belirleyecek ve programın sürekli bir şekilde gelişmesine yönelik öneriler hazırlayacak bir “*Program İzleme ve Geliştirme Kurulu*” oluşturulmuştur. Böylece programların akışı ve uygulanışı esnasında ortaya çıkması muhtemel aksaklıklar giderileceği gibi, zaman içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçlara göre yeni düzenleme teklifleri oluşturulacaktır. Bu şekilde sürekli bir izleme ve değerlendirme imkânı söz konusu olacaktır.

Bu şartlarda başlayan yeni dönem, çok daha verimli, ülke şartlarına daha uygun, beklentileri büyük ölçüde karşılayabilmeyi hedeflemektedir.

Din Eğitimi alanında en üst düzeyde yapılan bu yeni düzenlemeler aşağıya doğru devam ettirilerek bütünlük sağlanmalıdır. Yani İlahiyat Fakültelerine büyük ölçüde kaynak görevini yerine getirmekte olan İmam-Hatip Liseleri de yeniden elden geçirilerek ve programlar yeniden düzenlenmek sureti ile fonksiyonel hale getirilmelidir.

Bir önemli alan da İlköğretimin 4. sınıfından başlayarak lise son sınıfa kadar devam eden Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleridir. Bu dersler, 1982 yılı şartlarında çok kısa sürede müfredatları belirlenmiş, yine çok kısa sürede kitapları yazdırılarak uygulamaya konmuştur. 15 yılı aşkın bir süredir o dönemin şartlarında oluşturulan müfredat ve kitaplar okutulmaktadır. Ancak bu uzun süre içerisinde öncelikler ve beklentiler değişmiş, söz konusu müfredatta yer alan pek çok konu öğrencileri ilgilendirmez olmuş, ilgi alanını oluşturan hususlarda ise öğrencilerin beklentileri karşılanamaz hale gelmiştir. Özetle bu müfredat ve kitaplar artık eskimiş, ne öğrenciyi, ne öğretmeni ne de veliyi tatmin etmekten uzak hale gelmişlerdir.

Şimdi yapılması gereken, bu önemli alanı da yeniden yapılandırmaktır. Bu dersin müfredatı gelişen ve değişen şartlara göre yeniden belirlenmeli, kitaplar yeniden yazılmalıdır. Böylece çocukların ve gençlerin ilgisini çeken konularla bu dersler cazip ve tatmin edici hale getirilebilirse, çok önemli bir alanda yeniden yapılanma gerçekleştirilmiş ve ihtiyaçlara göre bir düzenleme yapılmış olacaktır. Böylece din öğretimi en alt seviyeden en üst noktaya kadar, günün şartlarına uygun, ülkenin gelişmesine paralel bir şekilde düzenlenmiş, gözden geçirilmiş, uzun yıllardır bekle-

nen program geliştirme gerçekleştirilmiş olacaktır. Her kademedeki yapılan bu yenilenme çalışmaları ile din öğretimi yeni bir döneme girecek, ülke şartlarına daha uygun bir şekilde verimli ve kaliteli bir hale gelecektir. Bu düzenlemeler yapılmadığı takdirde, dünyada ve ülkemizde gözlenen manevi değerlere yoğun ilgi ve yöneliş karşılıksız kalacak, bunun manevi vebali de ilgililerin olacaktır.

Din öğretimi konusunda çok önemli bir gelişmeye daha işaret etmek gerekmektedir. Bu da 1998-1999 öğretim yılında Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi bünyesinde başlatılan İlahiyat Önlisans Programıdır (İÖP). İÖP Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nin birlikte gerçekleştirdikleri bir programdır. İÖP'nin akademik koordinasyonu Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, uzaktan eğitim koordinasyonu ise Açıköğretim Fakültesince gerçekleştirilmektedir.

Bu programın amacı ve hedefi nedir?

Ülkemizde din konusunda toplumu aydınlatma görevi Diyanet İşleri Başkanlığı'na verilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın çok yaygın bir örgütlenmesi vardır. Ülke genelinde 80 binleri aşan personeli ile hizmet vermeye çalışmaktadır. Bu 80 bin görevlinin 50 binden fazlası cami görevlileridir. Başka bir ifade ile toplumla doğrudan ilişkisi olan, toplumu aydınlatma görevi yapmakta olan genelde bu kesimdir.

Kaba bir hesaplama sonucu görülür ki, Cuma günleri 20 milyona yakın yetişkin insan Türkiye'deki 70 binin üzerindeki camilerde 1 ile 2 saat arasında yaygın din eğitimi almaktadır. Cuma namazı öncesi hatibin vaazı ve namaz içinde hutbesi ile yaygın bir din eğitimi söz konusudur. Bu çok büyük bir imkândır.

Ancak bu yaygın din eğitimi kimler eliyle verilmektedir?

İşte tüm sorun bu soru ile ortaya çıkan gerçeklerde yatmaktadır. Bu görev sayıları 50 binin üzerindeki İmam-Hatip Lisesi mezunu görevliler eli ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'nin genç, dinamik ve beklentileri çok yüksek nüfusu ile, beklediği ve arzuladığı hizmeti alması mümkün değildir. En iyi şekilde eğitim alması gereken bu kesim malesef ortaöğretim seviyesindedir. Din görevlisi çoğu yerde hitap ettiği kitlenin gerisine düşmüştür. Din gibi hassas ve önemli bir alanda bu kadro ile istenen seviyede hizmet sunma imkânı kalmamıştır. Batı ile her konuda mukayeseyi çok yaparız. Bu alanda yapılacak bir karşılaştırma durumu daha net olarak ortaya koyacaktır. Konunun Avrupa Birliği boyutu da düşünülmelidir. Avrupa Birliği ülkelerinin bir standardı vardır. Bu standart her alanda söz konusudur. Olayı sadece ekonomik boyutu ile düşünürsek ke-

sinlikle başarılı olamayız. Sosyal ve kültürel boyutu ekonomiden soyutlamak mümkün değildir.

Batı ülkelerinde yukarıda ifade edilmeye çalışılan hizmetleri yapanlar birer filozof, sosyolog, psikolog gibi donatılmışlar, yüksek tahsil almışlardır. İşte bu mukayese yapıldığı zaman tablo daha netleşmekte, yapılması gerekenler daha belirgin hale gelmekte, dahası yapılacak çok şeyin olduğu görülmektedir.

75 yıl önce 1 Mart 1922 tarihinde Atatürk TBMM'nin açış konuşmasında şu tespiti yapmaktadır: "*Efendiler! Camilerin mukaddes minberleri halkın ruhânî, ahlâkî gıdalarına en âli, en feyyaz menbaldır. Binanaleyh camilerin ve mescitlerin minberlerinden halkı tenvir ve îrşad edecek kıymetli hutbelerin muhteviyatına halkça ittila imkânlarını temin, Şeriye Vekâleti celilesinin mühim bir vazifesidir. Minberlerden halkın anlayabileceği lisanla ruh ve dimağa hitap olunmakla ehli İslâmın vücudu canlanır, dimağı saflanır, imanı kuvvetlenir, kalbi cesaret bulur. Fakat buna nazaran huteba-i kiramın haiz olmaları lâzım gelen evsâf-ı ilmiye, liyâkat-ı mahsusa ve ahvâli âleme vukûf hâiz-i ehemmiyettir.*

Bütün vaiz ve hatiplerin bu ümniyeye hadim olacak surette yetiştilmesine Şer'iyye Vekâletinin sarf-ı mukderet edeceğini ümid ederim." (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara, 1997, s.246-247).

Aynı tespiti 75 yıl sonra bugün yapıyor olmamız ne kadar hazindir.

İşte İÖP'nin gerekçesi bu gerçeklerdir.

İÖP ile ne yapılmak istenmektedir?

İÖP ile sayıları 50 binleri aşan din görevlilerinin, ilk aşamada 2 yıllık bir eğitime tabi tutulmaları, daha sonra 4 yıla tamamlamak sureti ile kaliteli, seviyeli, özlenen ve arzulanan seviyede toplumu din konusunda aydınlatmaları hedeflenmektedir. İki yıllık öğretim süresinin programı şu şekilde tespit edilmiştir.

I. Yıl Dersleri

- Yabancı Dil (Arapça) I
- İslâm Dininin Temel Kaynakları
- İslâm Dini Esasları
- İlk Dönem İslâm Tarihi
- Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler
- Sosyal Bilimlerde Temel Kavramlar

II. Yıl Dersleri

- Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi
- Türk Dili
- Yabancı Dil (Arapça) II
- Ana Konuları ile Kur'ân
- İslâm Düşünce Tarihi
- Türk Medeniyeti Tarihi
- Dinler Tarihi
- Dine Yeni Yaklaşımlar

Bu programın kitapları titiz ve duyarlı bir şekilde alanlarında yetişmiş öğretim üyelerince hazırlanmış, baskıları da özenle gerçekleştirilmiştir. İÖP ülkemizde Açıköğretim sisteminin geldiği son noktayı göstermesi bakımından da çok dikkat çekicidir. Ders notları muhteva ve şekil yönünden değerlendirildiğinde söylenmek istenen daha kolay anlaşılacaktır.

İÖP'nin çok önemli diğer bir özelliğine daha işaret etmek gerekmektedir. Günümüzde dünya artık "*hayat boyu eğitim*" kavramını çok ciddi bir şekilde gündemine almış ve tartışmaya açmıştır. Yani öğrenim çağında değişik sebeplerle eğitimini gereği gibi yapamamış olanlara, hayatlarının ilerleyen safhalarında, değişen şartlar da dikkate alındığında bu imkân acaba sunulabilir mi? Öğrenim çağında çeşitli sebeplerle eğitim alamamış olanlar hayat boyu bunun ezikliğini çekmeye mahkum mu edileceklerdir? İşte bu can alıcı sorular "*hayat boyu eğitim*" kavramını dünyanın gündemine hem de önemli bir madde olarak getirmiştir. Kavramın bir diğer anlamı da öğrenme ve bilgi edinmenin bir dönemde yapılıp bitirilecek bir iş olmadığı, bilgilenmenin hayat boyu devam eden bir süreç olmasıdır. Öğrenmenin yaşı yoktur, özdeyişimiz de bu gerçeği vurgulamaktadır.

İşte özellikle gelişmelerini bir ölçüde tamamlamış ileri batı ülkeleri artık "*hayat boyu eğitime*" büyük önem vermeye başlamışlardır. 1998 yılı içerisinde Paris'te toplanan Dünya Yükseköğretim Konferansı'nın en önemli gündem maddesini bu konu teşkil etmiştir.

İÖP ile gerçekleştirilmekte olan da budur. Gördükleri çok önemli hizmeti gerektiği şekilde yapabilmeleri için, zamanında alamadıkları eğitimi bu görevlilere verme olayıdır. Böylece dünyanın gündemindeki hayat boyu eğitim olgusu, ülkemizde çok önemli ve sayıca çok fazla bir kesime sunulmaktadır. İÖP bu açıdan değerlendirildiğinde önemi ve getirecekleri çok daha net olarak görülebilecektir. Bu hizmetin de Cumhuriyetimizin 75. yılında gerçekleştirilmekte oluşu - geç kalmış olması bir yana- ayrı bir anlam kazanmıştır.

İÖP'nin önemli bir diğer özelliği de televizyon aracılığı ile çok geniş bir kesime hitap edeceğidir. Böylece İslâm dini ile ilgili temel bilgi ve doğrular ehil ellerce topluma da sunulmuş olacaktır.

Çok gecikmiş de olsa bu önemli projenin yürürlüğe girmesi din hizmetlerine bir seviye ve nitelik kazandıracaktır. Bilgi ve birikimlerinin yanında formasyonları da gelişecek 50 bin görevli daha nitelikli ve kaliteli hizmet sunacaklardır.

Sonuç olarak çok net bir şekilde görülmektedir ki Türkiye gerek din eğitimi gerekse din hizmetleri alanında büyük mesafeler katetmiştir. Tecrübesi ve birikimi önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Bu alanlarda alacağı hiçbir model yoktur. Kendisi model ülke olmak durumundadır. Şüphesiz bu tespitle hiçbir sorunun bulunmadığı iddia edilmemektedir. Aşılacak engeller ve çözüm bekleyen sorunlar mutlaka vardır. Sorunsuz alan olabilir mi? Ancak sorunlarımızın farkında olarak kendi kendimizi eleştirebiliyor, daha iyisine ulaşabilmenin yollarını arayabiliyorsak, mutlaka hedeflenen yerlere ulaşılacaktır. Hiçbir komplekse kapılmadan, geline noktaı ideal olarak kabul etmeksizin daha iyisini arayan mutlaka onu bulacaktır. Geline noktaı küçümsemeden, geçmişin olumlu ve olumsuz yönlerini objektif bir şekilde değerlendirerek ileriye yönelmek temel hedef olmalıdır. Özeleştiriı sık sık yaparak kendisini yenilemeyen kişi veya kurumlar yerlerinde saymaya mahkum olacaktır.